

Normes internacionals i dret social comunitari

Codi: 100494

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500258 Relacions laborals	OB	2	2

Professor/a de contacte

Nom: Jaume Munich Gasa

Correu electrònic: jaume.munich@uab.cat

Idiomes dels grups

Podeu accedir-hi des d'aquest [enllaç](#). Per consultar l'idioma us caldrà introduir el CODI de l'assignatura. Tingueu en compte que la informació és provisional fins a 30 de novembre de 2023.

Equip docent extern a la UAB

Alberto Moreno Solé

Prerequisits

És de interès un bon coneixement de les matèries del primer curs per a la comprensió per part de l'alumnat de les nocions bàsiques de fonts del Dret, jerarquia de normes i aplicació del Dret.

Objectius

La assignatura Normes internacionals i dret social europeu s'imparteix al segon quadrimestre del segon any de carrera. Aquesta matèria té com a objectiu que l'alumne adquireixi nocions bàsiques del grau de relacions internacionals en relació a les normes internacionals i europees en matèria socio-laboral. Això inclou, tan la normativa d'ambit general sorgida del sistema de Nacions Unides i particularment la Organització Internacional del Treball, com la normativa creada en el marc de la Unió Europea. Els creixents efectes de la globalització en les relacions laborals, l'increment de la mobilitat dels treballadors i la pressió per una universalització dels estandars mínims internacionals de la agenda per un treball digne per a tothom incorporada als Objectius del Mil·leni ha conduït a una progressiva codificació internacional de la normativa laboral. Això comporta, per una banda, la necessitat de incorporar plenament a l'ensenyament del Dret del Treball els mecanismes de creació, aplicació i control del Dret internacional i les seves implicacions a nivell regional i nacional. D'altra banda, la progressiva ampliació de la dimensió social de la integració europea y el desenvolupament del Dret Social Europeu comporta una gradual convergència de les polítiques i les normatives nacionals al interior de la UE que han de incorporar els estandars i la normativa comú.

Des de la perspectiva formativa del Dret Internacional Públic i el Dret de la Unió Europea es pretén de l'estudiant l'assoliment de diversos objectius entre els quals destaquen:

- Identificar l'objecte, les fonts i els principis del Dret del Dret Internacional Públic i del Dret de la Unió Europea.

- Diferenciar els diversos subjectes que interactuen en l'àmbit del Dret Internacional Públic i el Dret de la Unió Europea.
- Coneixer els mecanismes de creació, aplicació i control del Dret Internacional Públic i el Dret de la Unió Europea.
- Comprendre les inter-relacions entre Dret Internacional, el Dret de la Unió Europea i els drets estatals.
- Coneixer els principals drets i deures derivats de la normativa internacional i europea en relació als treballadors i les relacions laborals.

Competències

- Aplicar les tecnologies de la informació i de la comunicació en els diferents àmbits d'actuació.
- Assessorar i gestionar en matèria d'ocupació i de contractació laboral.
- Assessorar organitzacions sindicals i empresarials i els seus afiliats.
- Automotivar-se emprant accions formatives específiques que permetin actualitzar els coneixements propis.
- Comunicar i defensar un projecte oralment.
- Convèncer els altres del punt de vista propi.
- Expressar idees o fets d'una manera clara i persuasiva.
- Fer funcions de representació i de negociació en diferents àmbits de les relacions laborals.
- Preparar, redactar i formalitzar els escrits generals en els tràmits administratius i judicials.
- Redactar i formalitzar informes i escrits.
- Representar tècnicament les persones o les entitats en l'àmbit administratiu, fiscal i processal, i de defensa davant dels tribunals del Social.
- Tenir capacitat de decisió, agudeses per prendre decisions i capacitat de jutjar.
- Treballar de manera autònoma.
- Treballar en equip

Resultats d'aprenentatge

1. Actuar com a negociador en una negociació col·lectiva plantejada com a treball pràctic.
2. Aplicar i utilitzar a la pràctica docent els mecanismes dels convenis col·lectius.
3. Aplicar les tecnologies de la informació i de la comunicació en els diferents àmbits d'actuació.
4. Automotivar-se emprant accions formatives específiques que permetin actualitzar els coneixements propis.
5. Classificar les institucions bàsiques de representació dels treballadors en les empreses.
6. Comprendre el significat i el procediment de cada un dels tràmits i els mitjans d'impugnació en cada supòsit.
7. Comunicar i defensar un projecte oralment.
8. Convèncer els altres del punt de vista propi.
9. Explicar les modalitats de la col·locació i de la intermediació en el mercat de treball.
10. Expressar idees o fets d'una manera clara i persuasiva.
11. Reconèixer les diferents mesures que configuren el conflicte col·lectiu.
12. Redactar i formalitzar informes i escrits.
13. Tenir capacitat de decisió, agudeses per prendre decisions i capacitat de jutjar.
14. Treballar de manera autònoma.
15. Treballar en equip.
16. Valorar els beneficis dels sistemes extrajudicials de resolució de conflictes en la pràctica processal.

Continguts

BLOC I.

Lliçó 1. Els subjectes del dret internacional: les Organitzacions Internacionals (OI).

Introducció. Concepte d'OI i diferències amb altres actors internacionals. La subjectivitat internacional de les OI. Les competències de les OI. La institucionalització de la societat internacional: especial referència al rol del Sistema de les Nacions Unides (NU).

Lliçó 2. Concepte, característiques i principis del Dret Internacional Públic (DIP).

Concepte i característiques del DIP com a sistema jurídic de la societat internacional. Principis estructurals del DIP: igualtat sobirana, no intervenció, bona fe, arranament pacífic de controvèrsies, prohibició de recorre a l'amenaça o a l'ús de la força, assistència a les NU, autoritat de les NU sobre els Estats no membres, cooperar entre sí, respecte dels drets humans, i la lliure determinació dels pobles.

Lliçó 3. El procés de formació de les normes en DIP.

Les fonts del DIP. Concepte de tractat. La celebració dels tractats. El paper d'altres fonts i mecanismes del DIP: costum, PGD, equitat, jurisprudència, doctrina, actes unilaterals dels Estats, i els actes normatius de les OI (funció normativa interna i funció normativa externa). El *soft law*. La interacció entre fonts formals i mecanismes coadjuvants per la creació de normes.

Lliçó 4. El procés d'aplicació de les normes en DIP.

La recepció i jerarquia del DI general, convencional i dels actes normatius de les OI en els drets interns. L'aplicació del DIP pels òrgans interns. Mecanismes internacionals per fer efectiu el compliment de les obligacions internacionals dels Estats: les tècniques de seguiment, el control internacional, les mesures d'autotutela o contramesures, i les sancions o procediments institucionalitzats (la sanció social, el poder disciplinari i el poder de coerció dels Capítols VII i VIII de la Carta). La pràctica de les NU i altres mecanismes internacionals.

Lliçó 5. Aspectes generals de l'Organització Internacional del Treball (OIT) i la seva acció normativa.

Origen i característiques de l'OIT. Evolució de l'OIT: especial referència a la Declaració de Filadèlfia de 10 de maig de 1944. Els fins de l'OIT. Estructura orgànica de l'OIT: el principi del tripartisme i les funcions dels diferents òrgans (Conferència Internacional del Treball, Consell d'Administració i l'Oficina Internacional del Treball). La capacitat de l'OIT per concloure tractats internacionals. Les competències de l'OIT per adoptar convenis, recomanacions i resolucions.

Lliçó 6. Aplicació i control del cabal normatiu de l'OIT.

Els efectes dels convenis internacionals del treball. La revisió, suspensió i denúncia dels convenis. El sistema de supervisió ordinària: el paper de la Comissió d'Experts sobre aplicació de convenis i recomanacions. Els procediments especials de reclamació i de queixes. La reacció institucionalitzada en el sí de l'OIT.

Lliçó 7. Les institucions i competències de la Unió Europea (UE).

El procés d'integració europea. El sistema institucional de la UE (Consell, Consell Europeu, PE, Comissió, TJUE, BCE, Tribunal de Comptes, Comitè de les Regions, Comitè Econòmic i Social, i Defensor del Poble) i la presa de decisions. La distribució de competències entre la UE i els Estats membres.

Lliçó 8. El dret de la UE i la seva aplicació.

Les fonts del ordenament jurídic de la UE: dret primari, dret no escrit (costum i PGD), dret resultant de les obligacions internacionals de la UE i el dret derivat (actes típics i atípics). La jurisprudència i la doctrina. Els principis rectors (aplicabilitat immediata, efecte directe, primàcia, etc.) de les relacions entre el dret de la UE i els drets interns. Mecanismes de control (jurisdiccionals i no jurisdiccionals) i de col·laboració per al compliment del dret de la UE.

BLOC II

Lliçó 9. La construcció europea i la seva dimensió social.

Evolució del dret social europeu des de 1957. La política social comunitària després de la reforma del Tractat d'Amsterdam i del Tractat de Niça. Les aportacions del Tractat de Lisboa.

Lliçó 10. Evolució dels objectius socials i la seva instrumentació jurídica comunitària.

L'agenda Social Europea. La Carta dels Drets Fonamentals de la UE.

Lliçó 11. El mercat interior. La lliure circulació de treballadors. El dret d'establiment i la lliure prestació de serveis.

La noció de treballador. Àmbit d'aplicació de la lliure circulació. Els drets vinculats a la lliure circulació de treballadors i al principi de la no-discriminació: a) Desplaçament i residència; b) Accés a l'ocupació; c) Condicions de treball; d) Permanència en el país de treball després del cessament de l'activitat laboral. Les diverses vies de dur a terme la lliure prestació de serveis i la seva evolució normativa jurisprudencial.

Lliçó 12. La no-discriminació de gènere i altres aspectes discriminatoris en l'àmbit de la Unió Europea.

La igualtat de remuneració entre homes i dones: abast de les nocions d'igualtat i remuneració. La igualtat en relació amb l'accés a l'ocupació, formació professional i condicions de treball. Les mesures de promoció de la igualtat d'oportunitats per a la dona. Evolució del dret a la igualtat de tracte. El principi de la no-discriminació. a discriminació per raons ideològiques, religioses, edat orientació sexual, identat de gènere, discapacitat.

Lliçó 13. La salut i la seguretat dels treballadors en l'àmbit de la Unió Europea. El Temps de treball.

A) salut i seguretat dels treballadors; b) temps de treball c) condicions de treball

Lliçó 14. La contractació temporal i la de temps parcial en l'àmbit de la Unió Europea.

Les directives anti discriminatòries i prohibició d'abús en l'àmbit de la Unió Europea.

Lliçó 15.- La transmissió d'empresa

Les aportacions a la Directiva europea i de la jurisprudència comunitària en l'àmbit de la Unió europea.

Lliçó 16. Acomiadaments col·lectius

Regulació dels acomiadaments col·lectius i la seva penetració en la legalitat dels marcs jurídics europeus.

Lliçó 17. La directiva marc 89/391/CE en prevenció de riscos laborals

Àmbit de la directiva, contro de la gestió i actuació empresarial.

Metodologia

Nota prèvia

La metodologia docent i l'avaluació poden experimentar alguna modificació en funció de les restriccions a la presencialitat que imposin les autoritats sanitàries.

El desenvolupament de la docència de l'assignatura i de la formació de l'estudiant es fonamenta en les següents activitats:

1. Activitats dirigides:

- Classes teòriques, on l'estudiant assoleix les bases conceptuals de la matèria i seu el marc jurídic normatiu i jurisprudencial. Les classes teòriques són les activitats en les quals s'exigeix menys interactivitat a l'estudiant i estan concebudes com un mètode fonamentalment unidireccional de transmissió de coneixements del professor a l'alumne.

- Resolució de casos pràctics, on els estudiants, en grups reduïts, analitzen i resolen juntament amb el professor casos pràctics prèviament elaborats. La base del treball pràctic és la comprensió i aplicació crítica de la normativa i jurisprudència relacionades amb el contingut essencial explicat a les classes teòriques.

2. Activitats autònomes:

- Recensions.

- Estudi.

- Preparació de casos pràctics, que seran lliurats i analitzats a l'aula. Es tracta de casos pràctics proposats amb l'antelació suficient pel professorat, o bé de l'elaboració de fitxes de jurisprudència, normativa o d'altres documents.

Nota: es reservaran 15 minuts d'una classe, dins del calendari establert pel centre/titulació, per a la complementació per part de l'alumnat de les enquestes d'avaluació de l'actuació del professorat i d'avaluació de l'assignatura/mòdul.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
CLASSES TEÒRIQUES	22,5	0,9	1, 4, 5, 13
RESOLUCIO DE CASOS PRÀCTICS	22,5	0,9	2, 3, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15
Tipus: Autònomes			
ESTUDI	50	2	4, 10, 12, 14, 16
PREPARACIÓ DE CASOS PRÀCTICS	40	1,6	6, 12, 14, 16
RECENSIONES	10	0,4	3, 4, 9, 14

Avaluació

AVALUACIÓ

Model d'avaluació: l'avaluació és continuada i té per objectiu que el professorat pugui determinar el grau d'assoliment de les competències.

AVALUACIÓ BLOC I

Les activitats pràctiques avaluables realitzades al llarg del curs suposaran el 30% de la nota final. Aquestes activitats consistiran en a) dues pràctiques avaluables (20%) i b) una recensió (10%).

Exàmens d'avaluació continuada de continguts: es realitzaran dos exàmens relacionats amb el contingut del programa de l'assignatura on cadascun valdrà un 35% de la nota final. Per aprovar el Bloc I caldrà que la nota mitjana dels dos exàmens sigui igual o superior a 5.

Revaluació del Bloc I

Sols hi ha revaluació dels exàmens de continguts i únicament podran presentar-se aquells alumnes que en els exàmens d'avaluació continuada hagin obtingut una nota mitjana igual o superior a 3.

AVALUACIÓ BLOC II

Les activitats pràctiques avaluables realitzades al llarg del curs suposaran el 50% de la nota final.

L'examen d'avaluació continuada de continguts del programa suposarà el 50% de la nota final.

La nota final de l'avaluació continuada s'obté calculant la nota mitjana del examen final (50%) i de les pràctiques (50%). Aprovaran el Bloc II els alumnes que obtinguin una nota mitjana igual o superior a 5 i la nota del examen final sigui igual o superior a 3,5.

Revaluació del Bloc II

Sols hi ha revaluació de l'examen de continguts i únicament podran presentar-se aquells alumnes que a l'examen d'avaluació continuada hagin obtingut una nota igual o superior a 3. Aprovaran el Bloc II els alumnes que obtinguin una nota mitjana del examen de revaluació i de les pràctiques igual o superior a 5 i la nota de l'examen de revaluació sigui igual o superior a 3,5.

NOTA FINAL DE L'ASSIGNATURA

Cal aprovar cadascun dels blocs per separat per superar l'assignatura. La nota final global de l'assignatura serà la nota mitjana dels dos Blocs.

NOTA IMPORTANT (Bloc I i Bloc II):

Els alumnes que copiïn total o parcialment pràctiques, recensions, treballs, exàmens, etc., seran qualificats amb un 0 (zero) de nota final de l'assignatura.

La simple possessió en els exàmens d'un mòbil o qualsevol altre instrument electrònic és presumirà que l'alumne està copiant.

Els alumnes que plagiïn pràctiques, recensions, treballs, etc., seran qualificats amb un 0 (zero) de nota final de l'assignatura.

AVALUACIÓ ÚNICA: l'avaluació única consisteix en un examen de 20 preguntes que val un 50% i dues pràctiques que cadascuna val un 25%.

Activitats d'avaluació continuada

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
4 CASOS PRÀCTICS AVALUABLES	40	0	0	1, 2, 3, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 16
EXAMEN TEÒRIC DE CONTINGUTS (ORDINARI O DE REVALUACIÓ)	50	5	0,2	4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16
RECENSIÓ	10	0	0	3, 4, 10, 12

Bibliografía

BIBLIOGRAFIA OBLIGATORIA

- AA.VV., *Derecho social de la Unión Europea. Aplicación por el Tribunal de Justicia*, 3ª ed., BOE, 2023 (on line).
- ACOSTA, J. B., *El sistema jurídico de la O.I.T. y el derecho español*, Cedecs, 1997.
- CASANOVAS, O., RODRIGO, A. J., *Compendio de derecho internacional público*, 11ª ed., Tecnos 2022.
- DIEZ DE VELASCO, M., *Las organizaciones internacionales*, 16ª ed., Tecnos, 2010.
- FERRER, J., *Introducción al derecho de la Unión Europea*, Tirant lo Blanch, 2020.
- MANGAS, A., LIÑAN, D. J., *Instituciones y derecho de la Unión Europea*, 10ª ed., Tecnos, 2020.

BIOGRAFIA RECOMANADA

- AA.VV., *O.I.T. Cinquantième anniversaire des Conventions sur la liberté syndicale (1949-1999)*, RBDI, 33(1), 2000, p. 4-83.
- AA.VV., *Derecho Social Internacional y Comunitario*, monográfico de la *Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración*, 92, 2011 (on line).
- AA.VV., *Protección social en España, en la Unión Europea y en el derecho internacional*, Laborum, 2017.
- AA.VV., *Derecho social de la Unión Europea. Aplicación por el Tribunal de Justicia*, Francis Lefevre, 2018.
- ALCAIDE, J., CASADO, R., *Curso de derecho de la Unión Europea*, 4ª ed., Tecnos, 2020.
- ALONSO, J. Mª., *Política Social Europea*, UNED, 2014.
- ALONSO, R., *Sistema jurídico de la Unión Europea*, 4ª ed., Civitas, 2014.
- BONET, J., *Mudialización y régimen jurídico internacional del trabajo. La O.I.T. como referente polític-jurídico universal*, Atelier/Universitat de Barcelona, 2007.
- BONET, J., *Nociones básicas sobre el régimen jurídico internacional del trabajo*, Huygens, 2010.
- BONET, J., "El sistema de control de la OIT y la interpretación de los convenios de la OIT: aproximación jurídica a una crisis institucional", *REEI*, 26, 2013, p. 1-46.
- CAMAS, F., *Trabajo decente e inmigrantes en España*, Huygens, 2017.
- COLINA, M., *et al.*, *Derecho social comunitario*, Tirant lo Blanch, 1995.
- CORTEBEECK, L., *Aún queda trabajo por hacer. El futuro del trabajo decente en el mundo*, Catarata, 2023
- CRUZ, J., PEREZ, T., *Una aproximación al derecho social comunitario*, Tecnos, 2000.
- DIEZ DE VELASCO, M., *Instituciones de derecho internacional público*, 18ª ed., Tecnos, 2013.
- DOMÍNGUEZ, A., *La acción normativa de la O.I.T.*, Laborum, 2002.
- FALGUERA, A., MORALO, S. (coord.), *Derecho social europeo*, Consejo Superior del Poder Judicial, 2007.
- FIELDS, G. S., "El trabajo decente y las políticas de desarrollo", *Revista Internacional del Trabajo*, 122 (2), 2003, p. 263-290.

- GHAI, D., "Trabajo decente. Concepto e indicadores", *Revista Internacional del Trabajo*, 122 (2), 2003, p. 125-160.
- GHEBALI, V. Y., *et al.*, *The International Labour Organization: a case study on the evolution of U.N. specialised agencies*, Martinus Nijhoff, 1989.
- GUTIÉRREZ, C., *et al.*, *La Unión Europea y su derecho*, 3ª ed., Trotta, 2019.
- GUTIÉRREZ, I., *El Tribunal de Justicia de la Unión Europea ante el espejo del derecho social*, Tirant lo Blanch, 2017.
- HINOJOSA, L. M., *Comercio justo y derechos sociales. La condicionalidad social en el comercio internacional*, Tecnos, 2002.
- HUGHES, S., HAWORTH, N., *The International Labour Organization (ILO)*, Routledge, 2011.
- JAVILLIER, J-C., GERNIGON, B., *Les normes internationales du travail: un patrimoine pour l'avenir, Mélanges en l'honneur de Nicolas Valticos*, OIT, 2004.
- KULKE, U., "Cometido presente y futuro de las normas de la OIT en la materialización del derecho a la Seguridad Social", *Revista Internacional de Seguridad Social*, 60 (2-3), 2007, p. 133-158.
- LÓPEZ, E., "Los procedimientos de control especiales de la OIT: la protección internacional de los derechos fundamentales del trabajo", *Nuevas controversias internacionales y nuevos mecanismos de solución*, Tirant lo Blanch, 2005, p. 237-280.
- MAUPAIN, F., *The future of the International Labour Organization in the global economy*, Hart, 2013.
- MOLINA DEL POZO, C., *Derecho de la Unión Europea*, 7ª ed., Reus, 2023.
- MONTOYA, A., *et al.*, *Derecho social europeo*, Tecnos, 1994.
- MONTT, M., *Principios de derecho internacional del trabajo. La O.I.T.*, 2ª ed., Ed. Jurídica de Chile, 1998 (on line).
- OIT, *Trabajo decente: del programa piloto a los programas por país*, 2006.
- OIT, *Programa de trabajo decente por país en la OIT*, 2008a.
- OIT, *Medición del trabajo decente*, Documento de trabajo para la reunión tripartita de expertos sobre medición del trabajo decente, 2008b.
- OIT, *Las reglas de juego. Una breve introducción a las normas internacionales del trabajo*, edición revisada 2009 (on line).
- OIT, *Manual sobre procedimientos en materia de convenios y recomendaciones internacionales del trabajo*, 2019 (on line).
- ORTEGA, M. (ed.), *Las políticas de la Unión Europea en el Siglo XXI*, Bosch, 2017.
- PASTOR, J. A., *Curso de derecho internacional público y organizaciones internacionales*, 26ª ed., Tecnos, 2022.
- PANIAGUA, E. L., *et al.*, *Principios de derecho de la Unión Europea*, Colex, 2012.
- POTOBSKY, G., BARTOLOMEI DE LA CRUZ, H., *La Organización Internacional del Trabajo: el sistema normativo internacional, los instrumentos sobre derechos fundamentales*, Astrea, 1990.
- RODGERS, G., LEE, E., SWEPSTON, L., *La Organización Internacional del Trabajo y la lucha por la justicia social, 1919-2009*, Oficina Internacional del Trabajo, 2009.

- RODRIGO, A. J., *Las resoluciones obligatorias de las organizaciones internacionales de cooperación*, Tecnos, 1997.
- RODRIGUEZ-PIÑERO, M. C., *et al.*, *Manual de derecho social de la Unión Europea*, Tecnos, 2011.
- SALCEDO, M. C., "La aplicabilidad directa de la Carta Social Europea (LA LEY 55/1961) por los órganos judiciales", *Trabajo y Derecho*, 13, 2016, p. 1-19.
- SERVAIS, J. M., "Política de trabajo decente y mundialización. Reflexiones sobre un planteamiento jurídico renovado", *Revista Internacional del Trabajo*, 123 (1-2), 2004, p. 215-238.
- SERVAIS, J., M., *Droit social de l'Union Européenne*, Bruylant, 2011.
- SERVAIS, J. M., "International Labour Organization", *International Encyclopedia of Laws:International Organizations*, Kluwer, 2011.
- SERVAIS, J. M., *International Labour Law*, 3ª ed., Kluwer, 2013.
- TOVAR, J. A., *Introducción al derecho social de la Unión Europea*, Bomarzo, 2005.
- VALTICOS, N., *Derecho Internacional del trabajo*, Tecnos, 1977.
- VALTICOS, N., VON POTOBOSKY, G., *International Labour Law*, 2ª ed., Kluwer, 1995.
- WISSKIRCHEN, A., "El sistema normativo de la OIT. Cuestiones jurídicas y expectativas", *Revista Internacional del Trabajo*, 124 (3), 2005, p. 277-316.

<http://www.un.org/es>

<http://www.un.org/es/ecosoc>

<http://www.ilo.org>

COL·LECCIONS DE TEXTS BÀSICS

- ANDRES, P., *Legislación básica de derecho internacional público*, 22ª ed., Tecnos, 2022.
- MANGAS, A., *Tratado de la Unión Europea, Tratado de Funcionamiento y otros actos básicos de la Unión Europea*, 26ª ed., Tecnos, 2022.
- TORRES, N., *Derecho internacional público. Instrumentos normativos*, 2ª ed., Tirant lo Blanch, 2017.
- ILOLEX (base de dades sobre normes internacionals del treball).

Programari

No faig servir programari informàtic en aquesta assignatura.